

همه‌گیری ویروس کرونا؛ مشارکت همگانی در مدیریت بحران

گفتگو با: آقای حسن حاجیان

رئیس هیئت‌مدیره موسسه حسابرسی شهردامین

عضو کمیته تدوین استانداردهای حسابداری

عضو کمیته استانداردها و آموزش سازمان بورس

حسابداری

شما از اولین حسابداران ایرانی بودید که به دغدغه همه‌گیری ویروس کرونا پرداختید و با تهیه و انتشار چند مطلب خواندنی، زمینه را برای بحث و گفتگو درباره این موضوع فراهم ساختید. ممنونیم که در گفتگو با مجله حسابرسی شرکت می‌کنید و به پرسشهای مجله، پاسخ می‌دهید.

استانداردهای حسابداری ایران، تا چه اندازه پاسخگوی نیازهای گزارشگری مالی در شرایط افزایش ریسکها و موارد ابهام ناشی از همه‌گیری ویروس کرونا بوده است؟

حاجیان

در مورد سؤال شما توجه به این مهم لازم است که خوشبختانه در پی اتخاذ سیاست همگرایی با استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی از سوی سازمان حسابرسی، شرکتها در سال ۱۳۹۸ ملزم به اجرای دو استاندارد جدید در مورد ارائه و افشای ابزارهای مالی، و یک استاندارد بازنگری شده برای ارائه صورتهای مالی شدند که همراه با نمونه صورتهای مالی تنظیمی به‌وسیله سازمان بورس، زمینه بسیار مساعدی برای موارد افشای مرتبط با موضوع سؤال شما فراهم کرد.

دوچندان مدیران به کنترل‌های داخلی حاکم بر گزارشگری مالی و پایبندی به آنها است.

سپاس

شما از حسابرسی هستید که توجه ویژه‌ای به فناوری اطلاعات و ارتباطات و به‌کارگیری آن در حسابرسی دارند، و در این زمینه حرف‌های زیادی مطرح ساخته‌اید. چه پیامی برای شرایط کنونی دارید؟ و به نظر شما حسابرسان در زمینه فناوری اطلاعات چه آمادگی‌هایی باید داشته باشند؟

حاجیان

حضور در دنیای فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT)، مستلزم آگاهی‌های کافی از ویژگیها و مقتضیات آن محیط است. از منظر گزارشگری مالی، کنترل‌های داخلی حاکم بر فناوری اطلاعات و ارتباطات شامل کنترل‌های عمومی و کاربردی، یکی از مهمترین موضوعات است. حسابرسان در محیط‌های متکی به فناوری اطلاعات و ارتباطات، به دلیل ویژگی‌های عمدتاً غیرفیزیکی محیط و نامرئی بودن بسیاری از عملیات و به‌اصطلاح، کم‌رنگ بودن ردپای حسابرسی (Audit trail)، با ریسک ذاتی بالاتری مواجه هستند و شناخت و ارزیابی کنترل‌های داخلی نیز نسبت به محیط‌های غیرمتکی به فناوری اطلاعات و ارتباطات (اصطلاحاً محیط دستی) با پیچیدگی‌های بیشتری همراه است.

در وضعیت شیوع ویروس و محدودیت‌های حاکم بر تردد و حضور در محیط واحدهای مورد حسابرسی، بعضی از حسابرسان، علیرغم نبود تجربه مفید قبلی در استفاده از امکانات فناوری اطلاعات و ارتباطات، به فکر به‌کارگیری این امکانات به‌منظور انجام کار از راه‌دور افتادند و ظاهراً برخی از آنها بخش‌هایی از کار حسابرسی را با استفاده از نرم‌افزارهای عمومی، مثل مایکروسافت اکسل (MS Excel)، مایکروسافت اوت‌لوک (MS Outlook) و انی‌دسک (AnyDesk) یا نرم‌افزارهای اختصاصاً تولیدشده توسط خود یا دیگران انجام دادند که شخصاً از کم‌کیف نتایج کارشان اطلاعی ندارم و باید امید داشت که این امر منجر به تقلیل حسابرسی به سندرسی و کنترل محاسبات، نشده باشد. آن‌چه در این زمینه مورد تاکید مراجع حرفه‌ای قرار گرفته،

البته، نبودن برخی از مفاهیم الزامات آن استانداردها و عدم آمادگی کافی شرکتها در به‌کارگیری آنها، و همچنین تبعات شیوع ویروس کرونا بر دسترسی به اطلاعات روزآمد، و همچنین محدودیت حضور و همکاری کارا و اثربخش کارکنان در حساسترین روزهای تهیه صورتهای مالی، موجب نقض‌های گاه‌با اهمیتی در این زمینه بود که زحمات زیادی را برای حسابرسان ایجاد کرد ولی به لطف خدا و همت حسابداران و حسابرسان، به‌نظر می‌رسد که در نهایت در بیشتر موارد منجر به انتشار اطلاعات مفیدی شده باشد.

سپاس

آیا شرایط کنونی تاثیری بر اثربخشی کنترل‌های داخلی ناظر بر گزارشگری مالی داشته است؟ مدیریت چه وظایف جدیدی برای حفظ کارایی و اثربخشی کنترل‌های داخلی دارد؟

حاجیان

کارکنان شایسته و کارآمد، سازماندهی‌شده با رعایت مناسب تفکیک وظایف، و برخوردار از دستورالعملها و آئین‌نامه‌های روزآمد، نقش اصلی را در استقرار نظام کنترل داخلی ایفا می‌کنند. تهدید سلامت کارکنان در پی شیوع ویروس کرونا، تشدید الزامات بهداشتی و قرنطینه‌های اجباری، واحدهای تجاری را با ریسک‌های متعددی در زمینه کارایی و تفکیک وظایف کارکنان و همچنین نامناسب‌شدن برخی از دستورالعملها و آئین‌نامه‌ها به‌دلیل تغییرات و شرایط محیطی کسب‌وکار روبه‌رو کرده است که مواجهه با آنها تدابیر ویژه هیئت‌مدیره شرکتها را طلب می‌کند.

حفظ آرامش محیط و پرهیز از رفتارهای هیجانی و توجه به تمامی سیاست‌های حمایتی دولت برای عبور از بحران شیوع ویروس و برنامه‌ریزی هوشمندانه برای بهره‌مندی مناسب از آنها، و در نهایت گزارشگری مالی باکیفیت، به‌منظور تامین اطلاعات کافی و شفاف برای تصمیم‌گیری آگاهانه ذینفعان، باید از اولویتهای هیئت‌مدیره شرکتها باشد. آنچه مسلم است همه باید به‌سهم خود در مدیریت این بحران و کاهش اضطراب‌های ناشی از آن تلاش کنند. در این تلاش، نقش گزارش‌های مالی و مدیریتی جامع و تا حد امکان آینده‌نگر و صد البته واقع‌بینانه، بسیار مهم است که مستلزم توجه

حفظ آرامش محیط

و پرهیز از رفتارهای هیجانی

و توجه به تمامی سیاستهای

حمایتی دولت

باید

از اولویتهای هیئت‌مدیره شرکتها باشد

عادی، بسیار متنوع است و در نتیجه بر میزان ابهام در قضاوت اثر می‌گذارد، چه رسد به شرایط بحرانی فعلی. از مهمترین مفروضات و قضاوتهایی که در شرایط بحران فعلی انتظار است مورد دقت نظر هیئت‌مدیره شرکتها قرار گیرد، مفروضات موثر بر دسترسی به بازار فروش و منابع تامین کالا و مواد اولیه، بر وصول مطالبات و تامین نقدینگی لازم برای ایفای تعهدات و ادامه و اداره فعالیتهای عادی شرکت، و بر حفظ کارکنان و مدیران اصلی است که تماما از جمله زیرشاخه‌های مهم فرض تداوم فعالیت هستند.

سازمان

مراجع حسابداری و مراجع نظارتی مرتبط با گزارشگری مالی در سطح جهانی، سرعت عمل و مشارکت در خور توجهی در مدیریت بحران و آثار آن بر گزارشگری مالی داشته‌اند. بر خورد مراجع حسابداری و نظارتی ایران را چگونه ارزیابی می‌کنید؟ وضعیت شرکتها از نظر رعایت ضوابط و مقررات چگونه بوده است؟

حاجیان

مراجع مورد اشاره، تمهیدات خوب و مفیدی در مورد افزایش مهلت‌های گزارشگری شرکتها داشتند که جای تقدیر بسیار دارد. با وجود این، در موارد عدیده شاهد عدم استفاده مدیران شرکتها، خصوصا مدیران هلدینگهای بالادستی، از این

ضرورت پیروی از استانداردهای انجام کار از راه دور، توجه به ریسکهای صحت و اعتبار داده‌ها، مثل ریسک دستکاری و جعل داده‌ها و ریسک دستیابی به داده‌های نهایی و قطعی شده، و از همه مهمتر، رعایت کامل استانداردهای حسابرسی و حفظ کیفیت کار است، همانند آن چه هنگام انجام حسابرسی طبق روال عادی و با استفاده از روشهای عینی در نظر قرار می‌گیرد. در گردآوری شواهد با استفاده از امکانات راه دور، باید مراقبت شود که ضعفهای احتمالی کنترل‌های داخلی حاکم بر فناوری اطلاعات و ارتباطات واحد مورد رسیدگی، خدش‌های به صحت و اعتبار شواهد حسابرسی وارد نکند و به همین دلیل، حسابرسی در چنین محیطهایی باید با سطح تردید حرفه‌ای بالا انجام شود، که مستلزم استفاده از کارکنان با تجربه‌تر و دارای آگاهیهای لازم نسبت به ریسکهای حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات است. به هر حال، برای بسیاری از حسابرسان استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات رویه معمولی در حسابرسی نیست و لذا باید با احتیاط، و با دانش کافی نسبت به استانداردهای مربوط، به کار گرفته شود.

سازمان

مفروضات و قضاوتهای هیئت‌مدیره شرکت در تهیه صورتهای مالی، مبنای مهمی برای ارزیابی حسابرسی است. چه موضوعهای مهمی اکنون باید در مفروضات و قضاوتهای مدیریت در نظر گرفته شود؟

حاجیان

مسئولیت هیئت‌مدیره شرکتها از بُعد گزارشگری مالی، تهیه و ارائه صورتهای مالی به نحوی است که تصویری مطلوب از وضعیت مالی، عملکرد مالی و انعطاف‌پذیری مالی شرکت برای ذینفعان فراهم کنند. این مسئولیت با توجه به عوامل روحی و روانی و سطح بالای نگرانیهای استفاده‌کنندگان صورتهای مالی، خصوصا سرمایه‌گذاران و اعتباردهندگان و مشتریان، در شرایط بحران فعلی ناشی از شیوع ویروس کرونا، دوچندان است. باور بر این است که تقریبا در تمام شرایط، رعایت استانداردهای حسابداری منجر به ارائه اطلاعات مفید برای تصمیم‌گیری استفاده‌کنندگان می‌شود.

ماهیت و قابلیت اتکای اطلاعات مبنای قضاوت در شرایط

حسابرسی، تاثیر گذاشته است؟ موسسه‌ها چه چیزهایی را بیشتر از گذشته باید در نظر بگیرند؟

حاجیان

مهمترین عامل در این زمینه، کسب اطمینان موسسه حسابرسی از دراختیار داشتن فرصت کافی برای انجام حسابرسی طبق استانداردهای حسابرسی و سپس تامین فضای کاری مناسب و منطبق با پروتکل‌های بهداشتی ابلاغی مراجع ذیصلاح است. کارکنان موسسات حسابرسی، سرمایه اصلی آنها هستند و هیچ موسسه‌ای منطقی نباید حاضر باشد کوچکترین خدشه‌ای به سلامت آنها وارد شود. بدیهی است دسترسی به شواهد مناسب کافی، در اوضاع فعلی، ممکن است با محدودیتهای جدی مواجه باشد که آثار این موضوع باید پیش از پذیرش کار و انعقاد قرارداد مورد توجه حسابرس قرار گیرد. در استاندارد حسابرسی ۳۰۰ الزامات کافی و موثری در این زمینه بیان شده است.

سپاس

موسسه‌های حسابرسی چه درسی از بحران همه‌گیری کرونا باید بگیرند؟ آیا این بحران موجب دگرگونی مهمی در حرفه حسابرسی می‌شود؟

حاجیان

در اثر شیوع ویروس کرونا، موسسات حسابرسی نیز همانند سایر فعالان اقتصادی در معرض ریسک‌های متعددی قرار گرفتند. نگرانی از چگونگی انجام تعهدات قراردادی در شرایط وجود تهدیدهای جدی برای سلامت کارکنان، محدودیتهای سفر و اقامت در شهرهای دیگر، بی‌نظمیهای ناخواسته ایجاد شده در واحدهای مورد رسیدگی، خصوصا در زمینه جمع‌آوری اطلاعات، بستن حسابها و تهیه صورتهای مالی، که با لازم‌الاجرا شدن استانداردهای جدید یا بازنگری شده حسابداری با وضعیت حادثتری مواجه شده بود، فرصتهای زمانی از دست رفته به دلیل تعطیلیهای قرنطینه‌ای که تقریباً از ابتدای اسفند ۱۳۹۸ آغاز و تا اواسط اردیبهشت ماه ادامه داشت، در کنار نگرانی از نحوه تامین نقدینگی لازم برای پرداخت حقوق کارکنان در شرایط عدم دریافت بخش عمده‌ای از پیش‌پرداختهای قراردادهای ارسالی، سردرگمی ازبابت نحوه گردآوری شواهد حسابرسی در مواردی که

مهلتها و لذا مکلف‌ساختن هیئت‌مدیره شرکتهای زیرمجموعه برای برگزاری مجامع طبق جدول زمان‌بندی شده برای شرایط عادی هستیم، که این موضوع با توجه به تنگنای زمانی تحمیلی ایام قرنطینه و محدودیتهای تردد و عدم حضور کامل در محیط کار از بیم آلودگی به ویروس، تهیه صورتهای مالی باکیفیت را با تهدیدهای جدی روبه‌رو ساخت که جای نگرانی زیادی باقی گذاشته است.

در رهنمودهای اغلب مراجع حرفه‌ای بین‌المللی، و به‌همین ترتیب سازمان حسابرسی، در رابطه با حسابرسی در بحران شیوع ویروس کرونا، به حساب‌برسان یادآوری شده که از شرکتهای مورد حسابرسی بخواهند مهلت‌های قانونی را در نظر داشته باشند و در صورت عدم اجابت، این موضوع را از نظر ایجاد محدودیت در کار حسابرسی مورد ارزیابی قرار دهند و در صورت اهمیت، گزارش خود را از این بابت تعدیل کنند. در حال حاضر باید منتظر بود تا آثار احتمالی این موضوع در گزارشهای حسابرسی در جریان، مشخص شود.

سپاس

آیا شرایط کنونی در توانایی و ملاحظات موسسه‌های حسابرسی برای پذیرش کار و انعقاد قرارداد جدید

پیروی از استانداردهای انجام کار از راه‌دور

توجه به ریسک‌های صحت و اعتبار داده‌ها

و از همه مهمتر

رعایت کامل استانداردهای حسابرسی و

حفظ کیفیت کار

مورد تاکید مراجع حرفه‌ای

قرار گرفته است

جداگانه تعیین کنند. به هر حال، با توجه به تاثیر سطح اهمیت بر حجم آزمونها، و تاثیر شیوع ویروس کرونا بر عملکرد اجزای کنترل‌های داخلی، خصوصا فعالیت‌های کنترلی، تعیین سطح یا سطوح اهمیت در اوضاع فعلی باید با حساسیت زیادی همراه باشد.

سپاس

آیا بندهای گزارش حسابرس، از جمله بند تاکید بر مطلب خاص، در نتیجه اثرپذیری محیط شرکتها از بحران کرونا، نیاز به تغییر و یا تعدیل دارد؟

حاجیان

حسابرس در بندهای تاکید بر مطلب خاص، موضوعاتی را می‌تواند مورد تاکید قرار دهد که در صورتهای مالی ارائه یا افشا شده باشد و به قضاوت او از اهمیت ویژه‌ای برای درک استفاده‌کنندگان از صورتهای مالی برخوردار باشد. لذا اگر شرکت در صورتهای مالی خود مطالبی را در مورد آثار مالی شیوع ویروس کرونا بر تداوم فعالیت، نتایج عملیات، وضعیت مالی و جریانهای نقد و دیگر موضوعات درج کرده باشد، مواردی که به نظر حسابرس از اهمیت ویژه‌ای به شرحی که ذکر شد برخوردار باشد و تاثیری بر اظهارنظر وی نداشته باشد، قابل درج در بندهای تاکید بر مطلب خاص گزارش حسابرسی خواهد بود. اگر موضوعی بر اظهارنظر حسابرس تاثیر داشته باشد، گزارش تعدیل می‌شود ولی آن موضوع قابل درج به‌عنوان تاکید بر مطلب خاص نخواهد بود.

سپاس

خوانندگان مجله می‌توانند مطالب بیشتری را از شما در ارتباط با آثار همه‌گیری ویروس کرونا بر گزارشگری مالی و حسابرسی بخوانند، که در مرکز اطلاع‌رسانی نشریه حسابرس و دیگر نشریات منتشر شده است.

مستلزم مشاهده عینی و واریسی مستقیم بود، مهیا شدن زمینه‌های بروز تقلب، و بسیاری از عوامل ریزودرشت دیگر، شوک عظیمی بود که تردیدی در تاثیر منفی آن بر اثربخشی و کارایی تیمهای حسابرسی و نهایتا کیفیت کار حسابرسی باقی نمی‌گذارد. در اثر این عوامل و پیامدهای آنها، قطعاً تداوم فعالیت برخی موسسات حسابرسی با تردید جدی مواجه شده یا خواهد شد که اجازه می‌خواهم فعلا از میزان گستردگی آن صحبتی نکنم.

این بحران، قطعاً هشدار جدی برای حسابرسان سراسر جهان بود و برای حسابرسان ایران، از جمله مهمترین درسها که می‌توانم اشاره کنم عبارت است از: ضرورت تجدید نظر در زمانبندی انجام مراحل حسابرسی و برخی از روشهای گردآوری شواهد و مستندسازی اقدامات، به‌ویژه با استفاده گسترده‌تر از فناوری اطلاعات و ارتباطات، بازنگری در مفاد قراردادهای حسابرسی، خصوصا در رابطه با حق الزحمه و نحوه پرداخت آن، و نیز تشریح کاملتر تعهدات واحد مورد حسابرسی و تبیین شرایط فورس ماژور و نحوه عمل در آن شرایط، و نهایتا فکر کردن در مورد چگونگی طرح و حل و فصل موانع غیرمترقبه این‌چنینی با ارکان راهبری شرکتها و حتی سطوح بالاتر از آنها به‌نحوی که به‌منزله چیز دیگری تلقی نشود. نقش مراجع نظارتی در آینده‌نگری برای این‌گونه موارد بسیار مهم است که امیدوارم فروکش کردن بحران موجب کاهش تلاش در این خصوص نشود.

سپاس

تعیین سطح اهمیت همیشه یکی از بحثهای چالش برانگیز بوده است. آیا شرایط کنونی، بر این موضوع تاثیر داشته است؟

حاجیان

تعیین سطح اهمیت، تابع عوامل کمی و کیفی گوناگونی است که برخی در جریان برنامه‌ریزی کار حسابرسی و برخی در جریان انجام کار حسابرسی در معرض دید حسابرس قرار می‌گیرد. با توجه به متفاوت بودن تاثیر شرایط ناشی از شیوع ویروس کرونا بر اجزای صورتهای مالی، لازم است حسابرسان در اوضاع فعلی، برای گروه معاملات، مانده حسابها یا موارد افشای خاص، به‌جای تعیین یک سطح اهمیت، سطوح اهمیت

